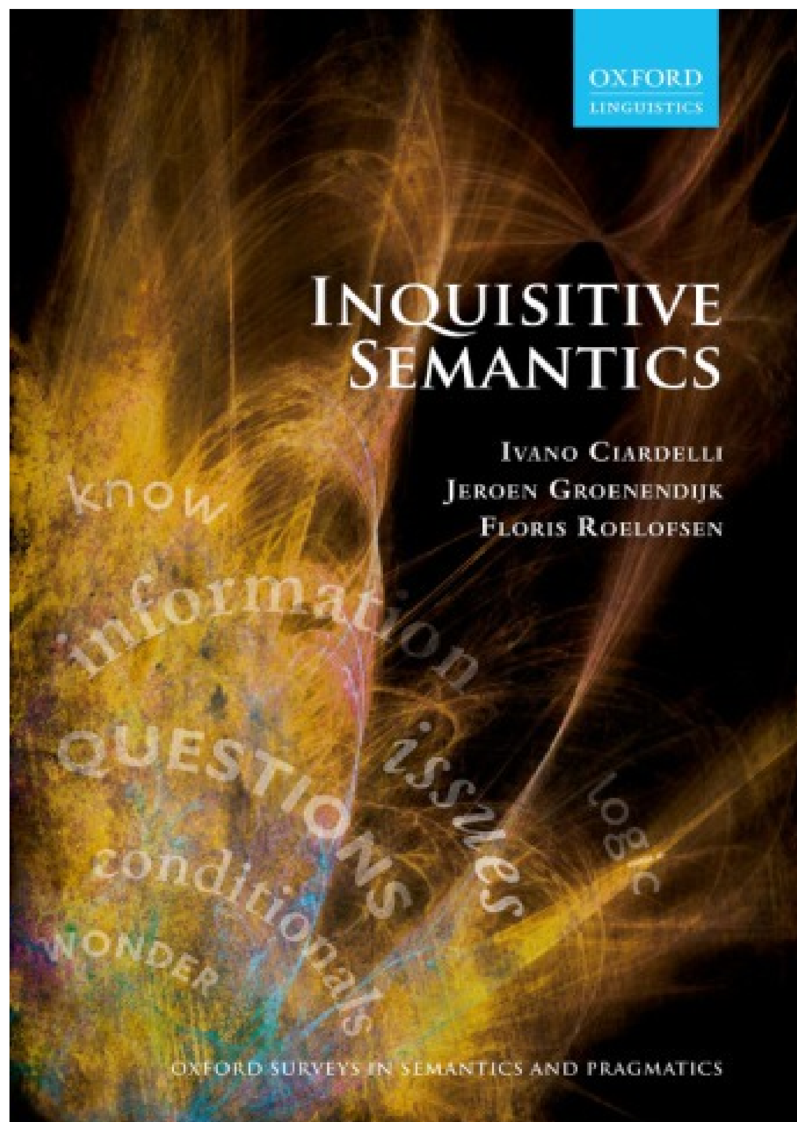
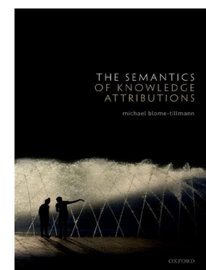

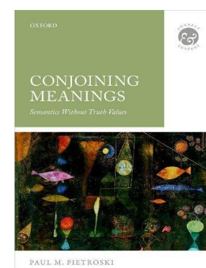
OXFORD
LINGUISTICS
INQUISITIVE SEMANTICS
IVANO CIARDELLI
JEROEN GROENENDIJK
FLORIS ROELOFSEN
know
information
QUESTIONS
issues
logic
conditionals
WONDER
OXFORD SURVEYS IN SEMANTICS AND PRAGMATICS

The Semantics of Knowledge Attributions Michael Blome-Tillmann

https://ebookmass.com/product/the-semantics-of-knowledge-attributions-michael-blome-tillmann/

Conjoining Meanings: Semantics Without Truth Values Paul M. Pietroski

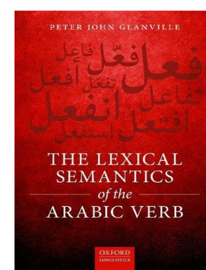
https://ebookmass.com/product/conjoining-meanings-semantics-without-truth-values-paul-m-pietroski/

Web Semantics. Cutting Edge and Future Directions in Healthcare Sarika Jain

WEB SEMANTICS

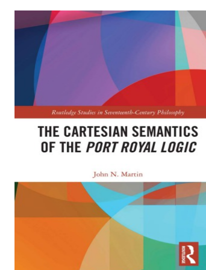
https://ebookmass.com/product/web-semantics-cutting-edge-and-future-directions-in-healthcare-sarika-jain/

The Lexical Semantics of the Arabic Verb Peter John Glanville

https://ebookmass.com/product/the-lexical-semantics-of-the-arabic-verb-peter-john-glanville/

The Cartesian Semantics of the Port Royal Logic John N. Martin

https://ebookmass.com/product/the-cartesian-semantics-of-the-port-royal-logic-john-n-martin/

OXFORD
LINGUISTICS

INQUISITIVE SEMANTICS

IVANO CIARDELLI
JEROEN GROENENDIJK
FLORIS ROELOFSEN

know
information
QUESTIONS
issues
logic
conditionals
WONDER

OXFORD SURVEYS IN SEMANTICS AND PRAGMATICS

Inquisitive Semantics

OXFORD SURVEYS IN SEMANTICS AND PRAGMATICS

PUBLISHED

1 *Modality*
Paul Portner

2 *Reference*
Barbara Abbott

3 *Intonation and Meaning*
Daniel Büring

4 *Questions*
Veneeta Dayal

5 *Mood*
Paul Portner

6 *Inquisitive Semantics*
Ivano Ciardelli, Jeroen Groenendijk, and Floris Roelofsen

IN PREPARATION

Aspect
Hana Filip

Lexical Pragmatics
Laurence R. Horn

Conversational Implicature
Yan Huang

Inquisitive Semantics

IVANO CIARDELLI, JEROEN GROENENDIJK,
AND FLORIS ROELOFSEN

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP,
United Kingdom

Oxford University Press is a department of the University of Oxford.
It furthers the University's objective of excellence in research, scholarship,
and education by publishing worldwide. Oxford is a registered trade mark of
Oxford University Press in the UK and in certain other countries

First Edition published in 2019

Impression: 1

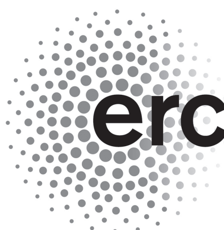
Published in the United States of America by Oxford University Press
198 Madison Avenue, New York, NY 10016, United States of America

British Library Cataloguing in Publication Data
Data available

Library of Congress Control Number: 2018947803

ISBN 978–0–19–881478–8 (hbk.)
978–0–19–881479–5 (pbk.)

Printed and bound by
CPI Group (UK) Ltd, Croydon, CR0 4YY

Netherlands Organisation
for Scientific Research

European Research Council
Established by the European Commission

Contents

General preface

Oxford Surveys in Semantics and Pragmatics aims to convey to the reader the life and spirit of the study of meaning in natural language. Its volumes provide distillations of the central empirical questions driving research in contemporary semantics and pragmatics, and distinguish the most important lines of inquiry into these questions. Each volume offers the reader an overview of the topic at hand, a critical survey of the major approaches to it, and an assessment of what consensus (if any) exists. By putting empirical puzzles and theoretical debates into a comprehensible perspective, each author seeks to provide orientation and direction to the topic, thereby providing the context for a deeper understanding of both the complexity of the phenomena and the crucial features of the semantic and pragmatic theories designed to explain them. The books in the series offer researchers in linguistics and related areas—including syntax, cognitive science, computer science, and philosophy—both a valuable resource for instruction and reference and a state-of-the-art perspective on contemporary semantic and pragmatic theory from the experts shaping the field.

In this volume, Ivano Ciardelli, Jeroen Groenendijk, and Floris Roelofsen provide the first comprehensive introduction to Inquisitive Semantics, a theory of linguistic meaning that aims to unify the analysis of declarative and interrogative sentences. Unlike traditional models of meaning, which distinguish declaratives and interrogatives either in terms of semantic type or in terms of force, Inquisitive Semantics builds an integrated analysis of both sentence types around a particular formalization of information states, called "issues." In the first part of this book, Ciardelli, Groenendijk, and Roelofsen lay out the formal foundations of the theory, showing how it provides a general representation of semantic content and conversational contexts. In the second part, they demonstrate the generality of the framework by first applying it to the analysis of multiple types of interrogatives, extending it to the analysis of disjunction, conditionals and propositional attitudes, and finally comparing it to previous analyses of questions. With its clear exposition, detailed formalization, substantive discussion of empirical phenomena, and carefully constructed exercises in inquisitive

semantic analysis, this book provides newcomers to the framework with a much-needed introduction, and experienced researchers with a valuable resource for further exploring its applications.

Chris Barker
New York University
Christopher Kennedy
University of Chicago

Acknowledgments

This book has grown out of lecture notes for courses at the European and North American Summer Schools in Logic, Language, and Information (ESSLLI 2015 and NASSLLI 2012), as well as yearly instalments of the course Logic and Conversation at the University of Amsterdam (2012–17). We are very grateful to the students and colleagues who attended these courses and provided insightful feedback. We are especially grateful to Lucas Champollion, Donka Farkas, and Anna Szabolcsi for comments on various parts of the book that led to considerable improvements.

Many people have contributed to the development of the framework presented here, as will be witnessed by numerous references throughout the book. In particular, Chapters 6 and 7 have grown out of close collaborations with Donka Farkas and with Lucas Champollion and Linmin Zhang, respectively. These collaborations have been instrumental in shaping the overall argument presented in the book.

We are very grateful to three anonymous OUP book reviewers for detailed, constructive feedback on the submitted version of the book manuscript, and to the OUP editorial staff for their help in the publication process.

Finally, we gratefully acknowledge financial support from the Netherlands Organization for Scientific Research (NWO, grant numbers 360-20-260 and 275-80-003) and the European Research Council (ERC, grant number 680220).

Sources

Many of the papers referred to in this book can be accessed through www.illc.uva.nl/inquisitivesemantics/papers. Some computational tools that might help the reader to become familiar with the framework presented in the book are available at www.illc.uva.nl/inquisitivesemantics/resources.

This book brings together a number of ideas and results from previous publications, manuscripts, and teaching materials. Below we list the main sources for each chapter, which in some cases contain more comprehensive discussion of the ideas presented here.

- Chapter 2: Ciardelli, Groenendijk, and Roelofsen (2013a)
- Chapter 3: Roelofsen (2013a)
- Chapter 4: Ciardelli (2009); Groenendijk and Roelofsen (2009); Ciardelli and Roelofsen (2011); Roelofsen (2013a); Ciardelli (2016d)
- Chapter 6: Roelofsen (2013c, 2015a); Roelofsen and Farkas (2015); Farkas and Roelofsen (2017)
- Chapter 7: Champollion, Ciardelli, and Zhang (2016); Ciardelli (2016b); Ciardelli, Zhang, and Champollion (2017c)
- Chapter 8: Ciardelli and Roelofsen (2015, 2018)
- Chapter 9: Ciardelli, Groenendijk, and Roelofsen (2013a); Ciardelli (2017b); Ciardelli and Roelofsen (2017a); Farkas and Roelofsen (2017)

1

Introduction

Inquisitive semantics is a new semantic framework mainly intended for the analysis of linguistic information exchange. Information exchange can be seen as a process of raising and resolving issues. Inquisitive semantics provides a new formal notion of issues, which makes it possible to model various concepts that are crucial for the analysis of linguistic information exchange in a more refined and more principled way than has been possible in previous frameworks. In particular:

1. The **semantic content** of both declarative and interrogative sentences can be represented in an integrated way, capturing not only the information that such sentences convey, but also the issues that they raise;
2. Similarly, **conversational contexts** can be modeled as encompassing not just the information that has been established in the conversation so far, but also the issues that have been brought up;
3. And finally, it becomes possible to formally represent a broader range of **propositional attitudes** that are relevant for information exchange: besides the familiar information-directed attitudes like *knowing* and *believing*, issue-directed attitudes like *wondering* can be captured as well.

This book provides a detailed exposition of the most basic features of inquisitive semantics, and demonstrates some of the advantages that the framework has with respect to previously proposed ways of representing semantic content, conversational contexts, and propositional attitudes.

This introductory chapter will proceed to argue in some detail why a framework like inquisitive semantics is needed for a satisfactory analysis of information exchange (Section 1.1), and will end with a global outline of the remaining chapters (Section 1.2).

Inquisitive Semantics. First edition. Ivano Ciardelli, Jeroen Groenendijk, and Floris Roelofsen.

1.1 Motivation

The most basic question that needs to be addressed in more detail before we introduce the new formal notion of issues that forms the cornerstone of inquisitive semantics is why such a notion is needed at all for the analysis of linguistic information exchange. This will be done in Section 1.1.1.

A second fundamental point that we want to make is that the analysis of linguistic information exchange does not just require a semantic theory of declaratives and another semantic theory of interrogatives side by side, but rather an *integrated* theory of declaratives and interrogatives; neither sentence type can be fully understood in isolation. Reasons for this will be given in Section 1.1.2.

Finally, a third important point is that a semantic theory of declaratives and interrogatives should not employ two different notions of semantic content, one for declaratives and one for interrogatives, but should rather be based on a single notion of semantic content that is general enough to capture both the information that sentences convey and the issues that they may raise. This point will be substantiated in Section 1.1.3.

1.1.1 Why do we need a formal notion of issues?

There are several reasons why a formal notion of issues is needed for the analysis of linguistic information exchange, and each of these is related to one of the three aspects of information exchange listed above: some arise from the need for a suitable notion of semantic content, some from the need for a suitable model of conversational contexts, and yet others from the need for a sufficiently refined representation of the mental states of conversational participants. We will discuss each in turn.

Reason 1: To represent the content of interrogative sentences The semantic content of a declarative sentence is standardly construed as a set of possible worlds, those worlds that are compatible with the information that the sentence conveys (as per the conventions of the language; additional information may be conveyed pragmatically when the sentence is uttered). This set of worlds is referred to as the *proposition* that the sentence expresses.

This notion of semantic content works well for declarative sentences, whose main conversational role is indeed to provide information. For

instance, the main communicative function of the declarative sentence in (1) below is to convey the information that Bill is coming.

(1) Bill is coming.

But information exchange typically does not just consist in a sequence of declarative sentences. An equally important role is played by interrogative sentences, whose main conversational role is to raise issues.

Can the semantic content of an interrogative sentence be construed as a set of possible worlds as well? Consider the example in (2), a polar interrogative:

(2) Is Bill coming?

Frege (1918) famously proposed that the interrogative in (2) and the declarative in (1) can indeed be taken to have the same semantic content:

> An interrogative sentence and an indicative one contain the same thought; but the indicative contains something else as well, namely, the assertion. The interrogative sentence contains something more too, namely a request. Therefore two things must be distinguished in an indicative sentence: the content, which it has in common with the corresponding sentence-question, and the assertion. (Frege, 1918, p. 294)[1]

So the idea is that declaratives and interrogatives have the same semantic content—a proposition—but come with a different force—either assertion or request. This idea has been quite prominent in the literature, especially in *speech act theory* (Searle, 1969; Vanderveken, 1990).[2] However, as noted by Frege himself, it is limited in scope. It may work for simple polar interrogatives, but not for many other kinds of interrogatives, like (3)–(4):

(3) Is Bill coming, or Sue?

(4) Who is coming?

Moreover, as has been argued extensively in the more recent literature (see especially Groenendijk and Stokhof, 1997), even the idea that a plain polar interrogative has the same content as the corresponding declarative is problematic. In particular, when applied to *embedded* cases it is not compatible with the principle of *compositionality*, which requires that the semantic content of a compound expression be determined by the semantic content of its constituent parts, and the way in

[1] The page reference is to the translated version, Frege (1956).

[2] See also recent work on questions in dynamic epistemic logic (van Benthem and Minică, 2012).

which these parts are combined. To see this, compare the following two examples, which contain embedded variants of the declarative in (1) and the polar interrogative in (2), respectively:

(5) John knows that Bill is coming.

(6) John knows whether Bill is coming.

If the embedded clauses had the same content, then by the principle of compositionality the two sentences as a whole should also have the same content. But this is clearly not the case. So the embedded clauses must differ in content.

Thus, the standard notion of semantic content does not seem applicable to interrogative sentences. Rather, what we need for interrogatives is a notion of content that directly captures the issues that they raise.[3]

Reason 2: To model conversational contexts It has been argued extensively in the literature that conversational contexts have to be modeled in a way that does not only take account of the information that has been established in the conversation so far, but also of the issues that have been brought up, often referred to as the *questions under discussion* (Carlson, 1983; Groenendijk and Stokhof, 1984; van Kuppevelt, 1995; Ginzburg, 1996; Roberts, 1996; Büring, 2003; Beaver and Clark, 2008; Tonhauser *et al.*, 2013, among others). We will briefly discuss two reasons why this is important. First, it is needed to develop a formal theory of pragmatic reasoning and the conversational implicatures that result from such reasoning. And second, it is needed for a theory of information structural phenomena like topic and focus marking. Let us first consider pragmatic reasoning.

A key notion in pragmatic reasoning is the notion of *relevance*. When is a contribution to a conversation relevant for the purposes at hand? One natural answer is that a contribution is relevant just in case it addresses one of the issues under consideration. Even if the issues under consideration only partially characterize what is 'relevant' in a broader sense, this partial characterization is crucial for a formal theory of conversational implicatures. For, the issues under consideration influence which conversational implicatures arise. To see this, consider the following examples:

[3] There is an extensive literature on the semantics of interrogatives (Hamblin, 1973; Karttunen, 1977; Groenendijk and Stokhof, 1984, among many others), and inquisitive semantics strongly builds on the insights that have emerged from this work. A detailed comparison will be provided in Chapter 9.

(7) A: What did you do this morning?
B: I read the newspaper. $\rightsquigarrow$ B did not do the laundry

(8) A: What did you read this morning?
B: I read the newspaper. $\not\rightsquigarrow$ B did not do the laundry

B's utterance is exactly the same in both cases, but the issue that it addresses is different. As a result, in (7), where the question under discussion is what B *did* this morning, there is a conversational implicature that B did not do anything besides reading the newspaper, i.e., that he did not do the laundry for instance. On the other hand, in (8), where the question under discussion is what B *read* this morning, there is a weaker conversational implicature, to the effect that B did not read anything besides the newspaper. This does not imply that he did not do other things, such as the laundry. Thus, we see that pragmatic reasoning is sensitive to the issues that are at play in the context of utterance.

Now let us illustrate the importance of contextual issues for information structural phenomena. We will concentrate on focus marking. Languages generally have grammatical ways to signal which part of a sentence is in focus and which part is backgrounded. In English, the focus/background distinction is marked intonationally: focused constituents receive prominent pitch accents, while backgrounded constituents do not. In other languages, focus is sometimes marked by means of special particles or by means of word order.

Which constituents should be marked as being in focus and which should be marked as being backgrounded is determined, at least partly, by the issue that is being addressed. To see this, consider the following examples, where capitalization is used to indicate focus marking by means of prominent pitch accents.

(9) A: Who did Alf rescue?
B: Alf rescued BEA. / #ALF rescued Bea.

(10) A: Who rescued Bea?
B: ALF rescued Bea. / #Alf rescued BEA.

If the question is who Alf rescued, as in (9), then the response that Alf rescued Bea must be pronounced with a prominent pitch accent on *Bea*. Placing a pitch accent on *Alf* instead results in infelicity. On the other hand, if the question is who rescued Bea, as in (10), then the same response, i.e., that Alf rescued Bea, must be pronounced with a prominent pitch accent on *Alf* rather than *Bea*. Thus, we see that focus

marking, just like pragmatic reasoning, is sensitive to the issue under discussion.[4]

Reason 3: To model issue-directed propositional attitudes and capture the meaning of verbs that report such attitudes In order to understand linguistic information exchange, it is important to have a way of representing the information that is available to the agents participating in the exchange, as well as the issues that they are interested in. In other words, we need to be able to model what the agents *know* or *believe* at any given time, and also what they *wonder about*. Knowledge and belief are information-directed propositional attitudes; wondering is an issue-directed propositional attitude. The standard way to model the knowledge and beliefs of an agent is as a set of possible worlds, namely those worlds that are compatible with what the agent knows or believes. Such a set of worlds is thought of as representing the agent's *information state*. Similarly, in order to capture what an agent wonders about, we need a representation of her *inquisitive state*. For such a representation, we again need a formal notion of issues.

Moreover, turning back to language, just like there are verbs like *know* and *believe* that describe the information state of an agent, as in (11) below, there are also verbs like *wonder* and *be curious* that describe the inquisitive state of an agent, as in (12).

(11) John knows that Bill is coming.

(12) John wonders who is coming.

Clearly, in order to analyse the meaning of verbs like *wonder* we do not only need a suitable representation of the content of the interrogative clause that the verb takes as its complement (here, *who is coming*), but also a suitable representation of the inquisitive state of the subject of the verb (here, *John*).

1.1.2 Declaratives and interrogatives cannot be treated separately

The analysis of linguistic information exchange requires a semantic theory of declaratives and one of interrogatives. A question that naturally arises, then, is whether the two sentence types could be analysed separately, or whether a more integrated approach is called for. Below we

[4] Besides pragmatic reasoning and information structural phenomena like topic and focus marking, it has been argued that a model of conversational contexts that comprises the issues that have been raised is also needed for a suitable analysis of discourse particles (see, e.g., Rojas-Esponda, 2013) and presupposition projection (e.g., Tonhauser *et al.*, 2013).

give two reasons why neither declaratives nor interrogatives can be fully understood in isolation, making an integrated approach necessary.

Reason 1: Mutual embedding Declarative and interrogative sentences can be embedded into one another, as exemplified in (13)–(15).

(13) Bill asked me who won. — embedded interrogative

(14) Who told you that Jane won? — embedded declarative

(15) Bill asked me who told you that Jane won. — two-level embedding

So the meaning of a declarative sentence is sometimes partly determined by the meaning of an embedded interrogative sentence, and vice versa. Clearly, then, a complete semantic account of declaratives cannot be achieved without getting a handle on interrogatives, and the other way around, a complete semantic account of interrogatives is impossible without a treatment of declaratives. Thus, the two have to be analysed hand in hand; considering them in isolation is bound to lead to incomplete theories.

Reason 2: Interpretational dependencies As illustrated in (16) and (17), the interpretation of a declarative sentence sometimes partly depends on the issue raised by a preceding interrogative. Notice that examples (16)–(17) differ from the previous examples (7)–(8) in that they contain the particle *only*.

(16) A: What did you do this morning?
B: I only read the newspaper. $\rightsquigarrow$ B did not do the laundry

(17) A: What did you read this morning?
B: I only read the newspaper. $\not\rightsquigarrow$ B did not do the laundry

If the question is what you *did* this morning, as in (16), then the truth of the statement that you only read the newspaper requires that you did not do other things, such as the laundry. On the other hand, if the question is what you *read* this morning, as in (17), then the truth of the statement that you only read the newspaper just requires that you did not read anything else, while it is compatible with the fact that you did do other things besides reading, such as the laundry. Thus, not just the pragmatic implicatures that a declarative statement may induce, but even its truth-conditional content can depend on the issue that is addressed, which again means that analyzing declaratives in isolation,

Exploring the Variety of Random Documents with Different Content

ruokia, juopuneet miehet noituilivat ja laskettelivat rivoja laulujaan, kauppiaat ylistelivät tavaroitaan läpitunkevalla äänellä ja pienet ajopelit, joiden omistajat vakoilivat tilaisuutta joihinkin ansioihin, tunkeutuivat vaivaloisesti tiheiden myyjä ja ostajaparvien läpi. Mitä sotkuisin äänten hälinä täytti kapean solan ja kierteli pitkin likaisia seiniä, jotka rapistuneine kalkkipintoineen ja suurine homepilkkuineen tarjosivat sangen epämiellyttävän näyn.

Tässä alhossa, jonka muodosti elävä lika, huumaava melu ja rivot sanat, puikkelehti joukko lapsia edestakaisin — eri-ikäisiä, mutta kaikki yhtä siivottomia, nälistyneitä ja turmeltuneita. Aikaisesta aamusta iltamyöhään vetelehtivät he täällä ympäri, elivät kaupustelijaeukkojen anteliaisuudesta tahi omain, pienten käsiensä näppäryydestä ja nukkuivat yönsä jossakin nurkassa, porttikäytävässä, piirakkakauppiaan jauholaatikkojen alla, kellariluukkujen syvennyksissä. Mutta jo auringonnousussta asti olivat nämä risataudin surulliset uhrit taas jaloillaan varastaakseen jostakin muutaman ruokapalan tahi kerjätäkseen kauppiailta semmoista, mikä oli kelpaamatonta myytäväksi. Kelle kuuluivat nuo lapset? Kaikille ja ei kellekään…

Tässä vähän miellyttävässä korttelissa kuljeskeli siis Kain päivän toisensa perästä, ilmoitti huutaen tavaroitaan ja myi niitä solan naisille. He lainasivat häneltä 20 kopeekan lantin pariksi tunniksi ehdolla, että he antaisivat hänelle takaisin 22 kopeekkaa, ja he pitivät aina täsmällisesti sanansa. Muillakin aloilla kehitti Kain affääritoimensa sangen laajaksi. Hän osti juopoilta työmiehiltä heidän paitojaan, lakkejaan, saappaitaan, harmonikkojaan, naisilta heidän alusliivejään, hameitaan ja halpoja koristeitaan ja jätti taasen kapineet takaisin käteistä maksua vastaan tahi myi ne, jos ei niitä lunastettu, parin kopeekan voitolla. Sen vuoksi täytyi hänen

lakkaamatta pitää hyvänään haukkumasanoja ja tuuskauksia ostajapiirinsä puolella, ja välistä häneltä varastettiinkin. Hän ei kuitenkaan koskaan valittanut tämmöistä kohtelua, vaan otti sen aina vastaan tuskallisella, suopealla hymyllä.

Ei ollut aivan harvinaista, että hänen niskaansa jossakin pimeässä nurkassa hyökkäsi pari kolme nälkäistä tai humalaista roistoa, joille murha ei suuria merkinnyt. Silloin hän ryömi heidän jalkoihinsa ja, joko heidän nyrkkiensä tai pelkän pelästyksen vaikutuksesta, kaivoi suonenvedontapaisesti taskujaan ja pyyteli vapisevalla äänellä:

"Älkää ottako kaikkia, herraseni, hyvät herrat! Kuinka minä sitte voin tehdä kauppaa?"

Ja taas vääntyi hänen naamansa tuohon ainaiseen, tuskalliseen hymyyn.

"No, älä sentään nau'u noin hirveästi. Työnnäs tänne kolmekymmentä kopeekkaa..." vastattiin silloin; "hyvät herrat" käsittivät hyvin, ett'ei lehmältä pidä kiskoa koko utareita jos mieli vielä toistekin saada maitoa.

Saattoi tapahtua, että Kain sellaisen hyökkäyksen jälkeen muitta mutkitta nousi pystyyn ja ystävällisesti liittyi niiden roistojen joukkoon jotka juuri olivat ryöstäneet hänet, sekä astuskeli nauraen ja pakisten heidän rinnallaan, sill'aikaa kuin he tekivät pilaa hänestä, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Ainoa vaikutus, jonka voi huomata tällaisen seikkailun perästä oli se, että hän näytti entistäkin surkeammalta: mutta siinäpä olikin kaikki.

Omain uskolaistensa kanssa ei Kain ollut parhaissa väleissä. Ani harvoin nähtiin hänet yhdessä jonkun juutalaisen kanssa, ja silloinkin

saattoi huomata, että he ottivat hänet vastaan kopeasti ja halveksien. Solassa tiesi huhu kertoa, että Kain oli julistettu pannaan, ja pitkään aikaan ei naisväki "jyrkkäyksessä" käyttänyt hänestä muuta nimeä kuin "kirottu".

Joka tapauksessa oli tämä vain tyhjää huhua, vaikka Kain selvään ilmaisi omaavansa lahkolaisten mielipiteitä. Niinpä hän m.m. rikkoi sabbatin pyhittämiskäskyä vastaan, eikä myöskään noudattanut säädöksiä ruokailujärjestyksestä. Jos häneltä tiedusteli asiaa, kääriytyi hän vaan kokoon keräksi ja nauraen lasketteli kompasanoja, mutta ei milloinkaan antautunut lähemmin selvittämään maamiestensä uskoa ja elämäntapoja.

Itse lapsiraukatkin tuossa solassa ahdistelivat häntä ja viskoivat likalönttejä, appelsiininkuoria ja kaikkea muuta mahdollista voidetta hänen laatikkoonsa tai selkäänsä. Hän koki ystävällisillä sanoilla puolustautua heidän häijyiltä elkeiltään, mutta useimmiten hän pakeni heitä tungokseen, minne he eivät häntä seuranneet, peläten sotkeutuvansa muiden jalkoihin.

Näin vietti Kain elämäänsä. Kaikki hänet tunsivat ja kaikki häntä vainosivat. Hän hoiti kauppatoimiaan, vapisi myötäänsä pelosta ja naureskeli lakkaamatta, kunnes onni eräänä päivänä hymyili hänellekin.

* * * * *

Jokaisella maailman nurkalla on hirmuvaltijaansa. "Jyrkkäyksessä" näytteli sitä osaa Artem, jättiläisvartaloinen nuori mies, jolla oli paksun, mustan kiharatukan verhoama pallopyöreä pää. Nuo pehmeät hiukset valuivat omituisina rengasmaisina suortuvina alas otsalle ja komeille samettimaisille kulmakarvoille, jopa ulottuivat aina

suuriin, ruskeihin, soikeihin silmiinkin, joissa alituiseen oli öljymäinen kosteus. Nenä oli suora, säännöllisesti antiikkimuotoinen; meheviä, punaista huulia varjostivat paksut, mustat viikset. Noita pyöreitä, tummia, puhdasihoisia kasvoja saattoi sanoa suorastaan kauneiksi niiden erinomaisen säännöllisyyden vuoksi; ja tähän omituiseen kauneuteen soveltuivat nuo kosteat, ikäänkuin verhotut silmät mainiosti. Leveine rintoineen, pitkine, hyvin muodostuneine vartaloineen ja tahdottomasti itsetietoinen hymy huulillaan, oli hän "jyrkkäyksessä" kauhuna miehille ja ihastuksena naisille. Suurimman osan päivästä vietti hän makaamalla jossain auringonpaisteessa — laiskana, mahtavana möhkäleenä, imien sisäänsä ilmaa ja auringonpaistetta pitkissä hengenvedoissa, jotka panivat tuon voimakkaan rinnan nousemaan ja laskemaan tasaisen tahdikkaasti.

Hän saattoi olla noin kahdenkymmenen viiden vuoden ikäinen. Kolme vuotta sitte oli hän tullut kaupunkiin Promfinon kylästä kotoisin olevan rantatyömies-joukon mukana, ja sitte, laivaliikkeen Volgalta tauottua, jäänyt sinne talveksikin, syystä kun oli tehnyt sen huomion, että hän kauneutensa ja ruumiin voimainsa vuoksi saattaa viettää hauskempiakin päiviä kuin tehdä työtä. Tuosta laiskasta talonpoikaispojasta ja laivanlastaajasta oli tullut sangen mieluinen suosikki "jyrkkäyksen" ruokakauppiattarille, torimatammeille ja muille kaunottarille, ja tämä elinkeino antoi Artemille tarpeellisen määrän ruokaa, paloviinaa ja tupakkaa; muita toivomuksia hänellä ei ollutkaan, joten hänellä siis oli sangen suloiset päivät. Naiset riitelivät, tappelivat ja panettelivat toisiansa sekä saivat miehiltänsä ja rakastajiltansa selkäänsä Artemin vuoksi, mutta hän oli välinpitämätön kaikelle — makasi vain ja venyttelihe auringon paisteessa kuin kissa sekä odotteli siksi, kunnes ne harvat tarpeet, joita hänellä oli, vaativat tyydyttämistä. Tavallisesti makaili hän ylhäällä sillä mäellä, jonka rinteessä kuja sijaitsi. Sieltä näki hän joen

suoraan edessänsä, ja sen toisella puolen näkyi, niin laajalta kuin silmä erotti, tasankomaata, jonka sileätä viheriää pintaa siellä täällä särkivät harmaat pilkut, jotka olivat kyliä. Siellä kaukana oli aina niin tyyntä, valoisaa ja raitista. Ja kun Artem käänsi kasvonsa vasemmalle, saattoi hän luoda yleissilmäyksen kujasensa päästä päähän ja seurata sen ihmisvilinää. Ja jos hän lähemmin sitä tarkkasi, niin saattoi hän erottaa tungoksessa erityisiä, tunnettuja henkilöitäkin. Hän kuuli kujasta nälkäisen kiljunnan ja ajatteli siinä sivussa omia ajatuksiansa. Joka paikassa hänen ympärillänsä vuorella kasvoi tiheätä ruohoa; pari laihaa koivua ja raastettua seljapensasta pyrki myöskin ylöspäin. Kujan tyhjäntoimittajilla velikultasilla oli täällä tapana nukkua pois humalansa, pelata korttia, järjestää vaatteensa sekä levätä työstä taikka tappeluista väsyneinä.

Artemista ei oikein pidetty siinä seurassa. Hän oli tavattoman väkevä ja haki usein riitaa — ja sitäpaitsi hän, velikultien mielestä, ansaitsi ruokansa liian helposti ja mukavasti. Se kävi heille kateeksi, ja vieläkin sitä enemmän siitä syystä, kun Artem ei koskaan aikonutkaan jakaa saaliistaan muille. Ylipäänsä olivat Artemin seuraelämälliset tunteet sangen vähän kehittyneet. Kun toiset lähestyivät häntä ja rupesivat puhelemaan, vastasi hän juuri, mutta itse ei hän milloinkaan alottanut keskustelua. Jos tuttavat häneltä pyysivät rahaa paloviinansa ostoon, antoi hän hiukan, mutta ei koskaan tarjonnut mitään omasta alotteestaan. Kumminkin vallitsi tämän laatuisen väen keskuudessa vanhuudestaan semmoinen tapa, että jokainen ansaittu kopeekka piti yhteisesti syödä ja juoda.

Tänne ylös tuotiin Artemille heiltä tiedonantoja. Niitä kulettivat pienet, likaiset, seitsemän, kahdeksan, korkeintaan kymmenen vuoden ikäiset rääsyihin puetut pojat ja tytöt, jotka pitivät

tehtäväänsä sangen tärkeänä ja sen vuoksi salaperäisen näköisinä kuiskasivat hänelle:

"Kulta setä Artem, minä tuon terveisiä täti Marjalta ja ilmoitan, että hänen miehensä on matkustanut pois, jonka vuoksi sinun pitäisi vuokrata vene ja mennä sillä hänen kanssaan joen yli niityille...!"

"Vai niin", sanoi Artem verkalleen, ja hänen kauniit silmänsä hymyilivät ikäänkuin sumuharson läpi.

"Mutta sinun pitää tehdä se oikein varmasti...!"

"Voinhan minä sen... ja... mutta sano... kuka Marja täti se on?"

"No, hän räämäpuodista..." vastaa pieni lemmen sanansaattaja nuhtelevasti.

"Räämäpuodistako, rautakaupan vierestäkö?"

"Aivan niin... Anishja Nikolajevnan rautakaupan vierestä... tiedäthän sinä sen!"

"Tiedän, kyllä tiedän pieni veliseni. Olen vain olevinani niinkuin en muka tietäisi... huvin vuoksi... Luonnollisesti tunnen minä täti Marjan!"

Mutta pikku sanansaattaja ei ole vieläkään tyytyväinen, hän tahtoo ajaa asiansa oikein uskollisesti ja selittää sen vuoksi vielä lisäksi: "Marja, tiedäthän... se pieni, punakasvoinen, kalapuodin takana...!"

"Tiedän, tiedän — kalapuodin takana sinä pieni pilkkakirves! En minä häntä muiden kanssa sekoita! Vie terveisiä ja sano Marja tädille, että minä tulen. 'Hän tulee' sano niin... ja nyt mene tiehesi!"

Mutta pikku posteljooni ei ole vieläkään valmis.

"Hyvä setä Artem, anna minulle lantti!"

"Lanttiko? Mutta jos ei minulla olisikaan!" sanoo Artem ja alkaa molemmin käsin kaivella laajojen housujensa taskuista. Hän löytää sieltä aina hiukan. Tyytyväisesti naurahdellen lähtee rakkauden sanansaattaja kertomaan rakastuneelle puotirouvalle, että asia on ajettu, sekä saa sitte palkinnon häneltäkin. Tämä pikku väki tuntee hyvin rahan arvon ja tarvitsee sitä ei ainoastaan naukuvan vatsansa tyydyttämiseen, vaan myöskin paperossien ostoon sekä omien pienten sydän-asiainsa järjestämiseen.

Semmoisen kohtauksen jälkeisenä päivänä oli Artem tavallista jurompi ja umpimielisempi sekä näytti entistä muhkeammalta tuossa harvinaisessa kauneudessaan, joka muistutti väkevää, mutta samalla rauhallista eläintä. Siten, huolimatta kaikesta kateudesta, kilpakosijoista ja mustasukkaisista naisista, kului hänen elämänsä häiritsemättömän levollisesti nyrkkiensä mahtavan voiman turvissa.

Joskus kuitenkin näkyi hänen kauneissa, ruskeissa silmissään jotain, mikä muistutti uhkaavasta pilvestä; nuo sametin hienoiset silmäkulmat rypistyivät silloin kolkosti ja auringon paahtaman otsan jakoi kahtia syvä varjo. Artem nousi makuupaikaltaan sekä astuskeli verkalleen kujaa kohden; jota lähemmäksi hän saapui vilinää sitä pyöreämmiksi ja laajemmiksi kävivät hänen silmäteränsä ja sitä kiihkeämmin nykkivät hänen hienot sieramensa. Vasemmalla olkapäällä riippui keltainen sarkanuttu, jota vastoin oikeaa olkapäätä peitti ainoastaan paita, joten selvästi esiintyi lihasten mahdottoman suuri voima. Saappaista ei Artem huolinut, vaan kävi aina niinivirsuissa; hienot, valkoiset jalkarievut, joita piti koossa aistikkaasti kiedottu nauha, sallivat muhkeiden pohkeiden tulla

täydellisesti näkyviin. Hitaasti, ikäänkuin suuri myrskypilvi, liikkui Artem eteenpäin.

Jyrkkäyksessä tunnettiin hänen tapansa ja voitiin siis jo kasvoista nähdä, mitä häneltä oli odotettavissa. Varoittava kuiskaus kulkee väkijoukon päästä päähän:

"Artem tulee!"

Pelokkaasti jätetään tie auki hänelle, tavara-altaita siirretään ja kattiloita sekä maljoja täynnä lämpimiä ruokia, korjaillaan syrjään, hymyillään mielinkielisesti ja tervehditään… Kaikki pelkäävät häntä. Mutta tämän huomaavaisuuden ja kunnioituksen keskitse kulkee hän kolkkona, äänettömänä ja kauniina, ikäänkuin suuri metsäeläin.

Nyt kolhasee hän jalallaan vatia, jossa on suolia, maksoja ja keuhkoja, niin että koko herkut vierähtävät likaiselle tielle. Kauppuri kirkuu ja manaa kerrassaan epätoivoisena.

"Kuka käskee olla tiellä?" sanoo Artem levollisella äänellä, joka ei ennusta hyvää.

"Ei tässä ole sinun tiesi, senkin härkä!" ulvoo kauppuri.

"Mutta jos minä nyt haluan kävellä tästä!"

Artemin kasvolihakset vetäytyvät kokoon uhkaavasti ja silmät hehkuvat kuin tulistetut rautanaulat. Kauppuri näkee sen ja änkyttää nyt aivan hämillään:

"Eikö katu ole tarpeeksi leveä sinulle?"

Artem lähtee hitaasti eteenpäin. Kauppuri pistäytyy lähimpään teeravintolaan ja hankkii sieltä lämmintä vettä, jolla pesee tavaransa sekä huutaa taasen viiden minuutin kuluttua niin että koko kuja kajahtelee:

"Maksaa! Keuhkoja! Sydäntä! Aivan tuoretta! Lämpöisiä ja maukkaita! Ohoi, herra merimies… komea kieli viidestä kopeekasta! Eikö saa olla kurkkua, äitiseni? Kuka haluaa lämmintä sydäntä? Maksaa! Keuhkoja…!"

Äänien hurja sekasotku sekä mädänneiden ruokatavarain, paloviinan, hien, tervan, sipulin ja kalan inhottava haisu lainehtii lakkaamatta edestakaisin kujassa. Se on täynnä kirkuvia, kaupustelevia, nauravia ihmisiä. Korkealla yläpuolella kimaltelee taivas ikäänkuin kapea nauha, ja sen kirkas siniväri näyttää lian ja tomun tahraamalta, yksinpä huoneiden varjotkin näyttävät harmailta ja tahraisilta.

"Korutavaraa! Lankaa! Silmäneuloja!" huutaa Kain kulkien Artemin jälessä, vaikka pelkääkin häntä vielä enempi kutu muita.

"Luumupiirakoita — sulavat suussa!" ylisteli nuori pasteijaleipuri tavaroitaan sointuvalla äänellä.

"Sipulia! Kaunista viheriää sipulia!" kirkuu hänen naapurinsa.

"Kva-a-ssta! Kva-assta!" raakkuu tynnyrinsä vieressä muuan pikkuinen, paksu, punakka ukko käheällä äänellä.

Muuan roikale, joka kujasessa tunnetaan ainoastaan tuolla omituisella haukkumanimellä: "selkäänsä saanut sulhanen", on

paraillaan myymässä eräälle laivamiehelle likaista, mutta vielä käyttökuntoista paitaa, jonka hän juuri on vetänyt pois päästänsä.

"Tyhmeliini!" juttelee hän siinä, "mistä muualta saat näin hienon paidan kahdellakymmenellä kopeekalla. Se ylläsi saattaisit mennä vaikka kosimaan kauppamiehen tytärtä, — voisit saada miljoonamorsiamen, sinä senkin tyhmä saatana!"

Yht'äkkiä kuuluu tuon villin, laillaan sopusointuisen sekamelskan läpi terävä lapsen ääni:

"Antakaa lantti, Kristuksen tähden lantti orvolle, jolla ei ole isää eikä äitiä!..."

Kummalta ja vieraalta kuuluu Kristuksen nimi tässä kujassa.

"Artjuscha, tule tänne!" livertelee mielinkielisesti reipas sotamiehen akka Darja Gromoff, joka myy läskipannukakkuja. "Missä sinä nykyään oleskelet? Ethän vain suinkaan ole meitä tykkänään unhottanut?"

"Paljoko jo olet myynyt?" kysäsee Artem ja potkasee samassa koko tavaravaraston rapakkoon. Keltaiset, rasvaiset, höyryävät läskipannukakut kierivät katukiville samalla kun Darja taistelunhaluisena asettuu hyökkäysasentoon sekä kiljuu vimmatusti:

"Sinä senkin marakatti, sinä hävytön ryöväri! Että tuollaisiakin pitää löytyä maailmalle rasitukseksi, senkin astrakaanilainen kameeli!"

Nauretaan eukolle — sillä kaikkihan tietävät, että hän hyvinkin mielellään antaa Artemille anteeksi.

Mutta Artem jatkaa matkaansa samassa arvokkaassa, hitaassa tahdissa, etsien riitaa kaikkien kanssa, polkien ihmisten varpaille ja leveällä rinnallaan työntäen muut syrjään.

Mutta hänen edellään kiemurtelee notkeana kuin käärme varotushuuto:

"Artem tulee!"

Näistä sanoista kaikuu varotus sillekin, joka ne ensi kerran kuulee, ja hänkin antaa vaistomaisesti tietä Artemille ja tutkiskelee pelokkaalla uteliaisuudella tuon kauniin nuoren miehen mahtavaa vartaloa.

Nyt kohtasi Artem erään tuttavansa kujan kulkurien joukosta. He tervehtivät toisiansa ja Artem puristaa rautakourallaan kaverin kättä niin kovasti, että se rupeaa kivusta parkumaan ja sadattelemaan. Sitte painaa Artem suurella kädellään ystävänsä olkapäitä taikka jollain muulla tavalla laittaa sille jonkun tuskallisen kivun ja katselee sitte kaikessa rauhassa kuinka toinen vääntelee ja ähkii hänen käpälissään ja lopulta on aivan tukehtumaisillaan, niin että ainoastaan vaivalla saa kuiskatuksi: "Laske irti, kirottu roisto!" Mutta roisto on hellittämätön… Myöskin Kainin oli Artem usein saanut julmiin kouriinsa ja leikkinyt hänen kanssaan kuin lapsi turilaan kanssa.

"Artjuschkan hyökkäykseksi" sanottiin "jyrkkäyksessä" tätä jättiläisen omituista käytöstä. Sen kautta hankki hän itselleen koko joukon vihollisia, mutta ne kaikki yhteensä eivät kyenneet masentamaan hänen ääretöntä ruumiinvoimaansa, vaikka usein koettivatkin. Niinpä oli kerran seitsemän reipasta poikaa salaisesti liittoutunut koko kujan kanssa ja uhkarohkeasti ryhtyneet Artemia

kurittamaan. Kaksi heistä sai sangen kalliisti sovittaa uhkayrityksensä, toiset olivat iloisia kun pääsivät kokeesta sinisillä silmänalustoilla. Erään toisen kerran hakivat kujasen kauppamiehet, jotka olivat sitä mieltä, että Artem oli heidän aviollisia oikeuksiansa loukannut, kaupungista kuuluisan voimaihmisen, erään teurastajarengin, joka oli useat kerrat voittanut ammattiatleetitkin sirkuksessa. Melkoista korvaussummaa vastaan sitoutui hän lyömään Artemin "puolikuoliaaksi", mutta kun he joutuivat kamppailuun, niin Artem, joka ei milloinkaan vetäytynyt pois kunniallisesta nyrkkitaistelusta, ei ainoastaan vääntänyt vastustajansa käsivartta sijoiltaan, mutta myöskin antoi hänelle mahaan semmoisen iskun, että tuo kurja raukka jäi tiedotonna makaamaan kiistakentälle. Tämmöiset tosi-asiat kohottivat yhä Artemin mainetta sekä lisäsivät tietenkin myös hänen vihollistensa lukua.

Hyökkäyksiään teki Artem kuten ennenkin — kun hän kerran oli päässyt vauhtiin, niin polki hän maahan kaikki, jotka vain tulivat hänen tiellensä. Mitä tunteita ne mahtoivatkaan olla, jotka tulivat ilmi tämmöisellä omituisella tavalla? Ehkä oli se kostoa, jota hän, kodin maaperästä irtireväisty maanviljelyksen poika harjotti kaupunkia ja sen elintapoja kohtaan; ehkä oli hänellä epäselvä tieto siitä, että kaupunki hänet turmelee tarttuvalla myrkyllään sekä sielullisesti että ruumiillisesti, ja että hän sen vuoksi koetti taistella tuota monivaiheista voimaa vastaan, joka piti häntä kahleissa. Hänen "rynnistyksensä" päättyivät tavallisesti poliisivartia-konttooriin, mutta myöskin siellä kohdeltiin häntä kohteliaammin kuin muita "jyrkkäyksen" asujamia etupäässä sen vuoksi kun tiedettiin, ett'ei hän ollut varas — pidettiin häntä liian tuhmana siihen ammattiin — kuin myöskin sen tähden, että hänen satumaisilla ruumiinvoimillaan, joita hän mielellään näytteli, oli myöskin poliisien joukossa ihailijoita. Tavallisesti katosi Artem semmoisten "rynnistysten" perästä johonkin

kapakkaan, jossa sitte joku hänen ihailijattaristaan otti hänet huostaansa. Semmoisten esiintymisten perästä oli Artem aina synkkä sekä huonolla humoorilla, ja kasvoissaan oli villi, tuijottava, melkein idioottimainen ilme. Hänen paksu, rasvasta loistava ihailijattarensa huolehti paraansa mukaan hänestä aivan samalla tavalla kutu harvinaisen petoeläimen omistaja hoitelee sitä, mutta samalla tuntee pelkoa sen vaarallisten ominaisuuksien vuoksi.

"Haluatko ehkä pari lasia olutta lisää, Artjuscha? Taikka kenties likööriä? Eli tahdotko jotain hyvää syödäksesi? Miksi olet, haukkaseni, niin huonolla tuulella tänään...?"

"Marssi matkaasi!" murisee Artem kumealla äänellä, jolloin ihailijatar hiukan poikkeni.

"Suori tiehesi!" murisee Artjuscha kumeasti, ja nainen jättääkin hänet rauhaan pariksi minuutiksi, kohta kuitenkin taasen ryhtyen tarjoilemaan kauniille pojallensa, sillä hän tietää aivan hyvin, ett'ei Artem selvillä ollen tuhlaile hyväilyjä.

Ja nyt sovitteli kohtalo, joka toisinaan omituisesti leikittelee ihmisten kanssa, asiat niin että tämä merkillinen Artem ja tuo halveksittu Kain raukka joutuivat läheisiin tekemisiin keskenänsä.

* * * * *

Siten kului aikaa edelleen.

Eräänä "rynnistystä" ja sen jälkeistä runsasta juhlimista seuranneena yönä oli Artem lähtenyt rakastajattarineen tämän kotiin. Horjuvin askelin käveli hän naisineen kapeata, yksinäistä sivukujaa pitkin, kun yht'äkkiä muutamat miehet, jotka olivat olleet

häntä väijymässä, hyökkäsivät hänen päällensä ja heittivät hänet maahan. Juopumuksen heikontamana puolustelee Artem itseänsä heikonlaisesti, joten hänen vihamiehensä peittosivat häntä hyvän tunnin ajan, siten kostaen kaikki kärsimänsä vääryydet ja nöyryytykset. Artemin seuraajatar oli luikkinut pakoon, yö oli pimeä, seutu ihmisistä tyhjä — kaikki etuisuudet olivat hyökkääjien puolella, ja he tekivätkin perinpohjaiset laskut Artemin kanssa. Kun he vihdoinkin väsyneinä lopettivat, makasi maassa kaksi liikkumatonta olentoa, joista toinen oli kaunis Artem ja toinen muuan luikari, liikanimeltä "punainen pukki." Pidettiin neuvottelu ja päätettiin Artem piilottaa erään vanhan, jäiden lähdössä särkyneen, purjeveneen alle, joka makasi rannalla kumollansa, sekä kantaa "punainen pukki", jossa vielä oli elonmerkkejä, kotiinsa.

Kun he laahasivat Artemia pitkin kovaa maata alas joelle, herättivät kauheat kivut hänen tietoisuuteensa. Mutta hän arveli itsekseen, että nyt on parasta kun luullaan hänet kuolleeksi, ja koetti sentähden kärsiä tuskiansa valittamatta. Lörpötellen ja kiroillen laahasivat vihamiehet hänet venheeseen, ja kukin koetti esiteliä osuuttansa kostotyössä niin loistavasti kuin suinkin mahdollista. Mischka Vaviloff kertoi, että hän yhtenään oli hakannut nyrkillään Artemia vasemman kainalon alle sen vuoksi, että sydän menisi halki. Suchoplujeff kertoi kohdistaneensa koko hyökkäyksensä Artemin mahaa vastaan siitä syystä, että kun ihmisen sisälmykset joutuvat epäjärjestykseen, niin ei hän voi sietää ruokaa eikä siis enää koskaan saa takaisin voimiansa. Ja Lomakin kehuskeli hypänneensä kaksi kertaa Artemin vatsalle; toisillakin oli puolestansa ilmaistavana yhtä kuuluisia tekoja. Siten jutellen ja lörpötellen saapuivat he veneen luo sekä työnsivät Artemin sen alle. Kaikki olivat sitä mieltä, että ei hän enää milloinkaan kävele jaloillaan.

Kostealla sorakasalla, jonka joen aallot olivat muodostaneet nousuveden aikana, makasi nyt Artem pimeässä yksinäisenä ja hyljättynä. Oli viileä toukokuun yö ja tämä viileys saatti hänet täydellisesti tuntoihinsa. Mutta koettaessaan ryömiä alas virralle pyörtyi hän uudelleen niiden kauheiden kipujen vuoksi, jotka raatelivat koko hänen ruumistansa. Samat tuskat yhdessä hirveän janon kanssa herättivät hänet kuitenkin taas tainnoksista. Virta jonka laineet pieksivät rantoja jossakin aivan lähellä tuntui pilkkaavan hänen heikkouttansa. Koko yön vietti hän tässä tuskallisessa asemassa uskaltamatta edes ähkiä tai liikutella itseänsä.

Mutta sitte yht'äkkiä herättyään tainnuksista tuntui hänestä siltä, kuin jotain olisi tapahtunut hänelle — jotain suloista ja helpottavaa. Samalla saattoi hän aukaista toisen silmänsä sekä liikutella haavaisia, turvonneita huuliansa. Oli jo aamu — auringon säteet, jotka tunkeutuivat venheen rakojen läpi, levittivät hänen ympärillensä jonkunmoisen puolivalon… Suurella vaivalla sai hän viedyksi toisen kätensä kasvoillensa ja tunsi, että niitä peitti märjät vaateriekaleet. Myöskin rinnalla ja vatsan päällä oli samallaisia vaaterääsyjä. Hän oli kokonaan riisuttu ja raitis ilma lievitti kipuja.

"Juomista…!" kuiskasi hän, sillä hän käsitti epäselvästi, että joku oli lähellä. Muuan vapisema käsi ilmestyi pään kohdalle ja pisti hänen suuhunsa pullon kaulan, pullo tuntui tärisevän tuon näkymättömän kädessä ja löi kalisten hänen hampaitansa vasten. Tyhjennettyään tuon vedellä täytetyn pullon, koki Artem katsoa kuka sen antoi, mutta yritys kääntää päätä sivulle ei onnistunut, vaan sai ainoastaan aikaan ankaran kivun niskassa. Sitte hän sanoi kähisemällä äänellä ja tavoitellen:

"Paloviinaa... kun vain saisin sitä ryypyn... ja minut hierottaisiin sillä päältäpäin... jaksaisin kyllä nousta ylös...!"

"Mitä? Ylöskö nousta? Siitä ei tule mitään. Tehän olette kokonaan sininen ja turvonnut aivan kuin vesiruumis. Mutta paloviinaa... no sitä te saatte; minulla on kokonainen pullo täällä..."

Nämä sanat sanottiin aivan hiljaa, pelokkaasti ja nopeaan. Artem tunsi äänen, mutta ei voinut muistaa kenelle se kuului. Hän arveli, että se oli joku hänen ihailijattaristaan.

"Anna tänne!" sanoi hän.

Taasen ojensi joku, joka nähtävästi ei tahtonut tulla havaituksi, pullon hänelle. Suurella vaivalla nieleksiessään paloviinaa tirkisteli Artem avonaisella silmällään venheen kosteaan, mustia sieniä kasvavaan pohjaan.

Tyhjennettyään noin neljännen osan pullon sisällyksestä, tunsi hän sydämensä virkistyvän ja sanoi, vetäisten syvään henkeä, heikolla, värittömällä äänellä:

"Ne ovat minua peijakkaasti peitonneet... Mutta odottakaa... nousen vielä ylös! Ja kun minä kerran olen jalkeilla... silloin teitä Jumala armahtakoon!"

Hän ei saanut vastausta puheeseensa, vaan kuuli ainoastaan heikon kolinan, ikäänkuin joku olisi hypännyt sivulle. Sitte tuli taasen hiljaisuus; ainoastaan laineet loiskivat ja jossakin laulettiin tahdissa "o-hei-o hei" — arvatenkin työmiehet, jotka nostivat raskasta esinettä. Samassa myöskin kuului höyryveneen läpitunkeva vihellys.

Kauan odotti Artem vastausta, mutta ei hiiskaustakaan kuulunut venheen alla, jonka puolilahonnut, vihertävän sakan peittämä pohja huojui hänen päänsä päällä, ikäänkuin aikoisi missä silmänräpäyksessä hyvänsä pudota alas ja tappaa hänet.

Artem tunsi tilansa sangen kurjaksi. Hän tuli yht'äkkiä aivan selvästi huomaamaan koko avuttomuutensa sekä häväistyksen, mikä oli häntä kohdannut. Häntä, tuota kaunista, väkevää Artemia, olivat ne repineet ja silponeet tällä tavalla! Väettömillä käsillään tunnusteltuaan haavoja ja kuhmuja kasvoissaan sekä rinnassaan, alkoi hän synkeästi kiroilla ja itkeä. Hän nyyhkytti, niiskutti ja valitteli sekä pusersi esiin silmiä täyttävät kyynelvirrat noiden tuskalla avattavien silmälautojen alatse. Suurina, lämpiminä pisareina vierivät vedet pitkin hänen poskiansa, aina alas korviin saakka, ja hänestä tuntui, että kyyneleet ikäänkuin huuhtoivat hänet sisällisesti puhtaaksi.

"Odottakaapa vaan! Minun aikani tulee myös!" murisi hän sieluntuskissaan.

Yht'äkkiä hän kuuli, kuinka joku aivan hänen läheisyydessänsä myöskin purskahti vaikeasti pidätettävään itkuun, aivan kuin häntä matkiakseen.

"Kuka siellä on?" kysyi hän tuimasti, vaikkakin oikeastaan tunsi mielessään tuskallista huolestumista.

Ei kuulunut vastausta.

Silloin kokosi Artem kaikki voimansa ja kääntyi tuskasta ulvoen kyljelleen sekä huomasi puolihämärässä venheen reunan vieressä kummallisen olennon, joka oli kokoonkääriyksissä kuin kerä. Pitkät

kädet ristissä polvien ympärillä, jota vastaan pää nuokkui, ja koko ruumis vavisten, istui tuo tuntematon siinä. Hän näytti Artemista puolikasvuiselta pojalta.

"Tule tänne!" huusi Artem vieraalle.

Mutta toinen ei tullut, istui vaan paikallaan sekä vapisi ja tutisi kuin kuumetaudissa. Vieraan näkeminen aiheutti Artemille semmoiset tuskat ja semmoisen ahdistuksen, että maailma oikein musteni hänen silmissään. Hän kiljasi sitte kohti kurkkuaan:

"Tule tänne!"

Vastaukseksi seurasi kokonainen rankkasade nopeasti puhuttuja huolestuneita sanoja:

"Mitä pahaa minä olen teille tehnyt? Minkätähden te minulle karjutte? Minähän olen pessyt teidän haavanne sekä antanut teille vettä ja paloviinaa juotavaksi. Olen itkenyt, kun te itkitte, ja kärsein kovin kuullessani teidän valittavan. Ah, Jumalani ja Herrani! Hyväntekonikin tuottaa siis minulle vain kärsimyksiä! Mitä pahaa minä olen tehnyt teidän sielullenne taikka ruumiillenne? Miten minä kykenisinkään tekemään teille pahaa — minä — minä!"

Lopettaen sanatulvansa valitusulvontaan tarttui hän molemmin käsin päähänsä sekä heilutteli ruumistansa edestakaisin, ollen yhä maassa kyyrysissään.

"Kain? Oletko se sinä?"

"Entä sitte? Se kyllä olen…"

"Sinäkö! Nähkääpäs! Kaiken tämän olet sinä tehnyt? Hm! No, tule sitte tänne... älä siinä nyt juonittele."

Artem aivan ällistyi tästä odottamattomasta havainnosta, samassa kuin hän myös tunsi kuinka ilon tunne yht'äkkiä leimahti hänen sydämessään. Hän oikein nauroi ääneen nähdessään, kuinka pelokkaasti pieni juutalainen ryömi hänen luoksensa ja kuinka levottomasti hänen silmänsä kierivät kuopissaan.

"Tule vain rohkeasti tänne! Jumal'auta, minä en tee sinulle mitään!" koetti hän yllytellä Kainia.

Kain ryömi hänen jalkainsa juureen ja katseli niitä niin tuskallisesti ja rukoilevalla hymyllä kuin odottaisi hän niiden musertavan hänen ikuisesta surusta laihtuneen ruumiinsa.

"Siis olet se sinä.. — Ja olet tehnyt kaiken tämän! Kuka sinun on lähettänyt, — Ansissako?" kyseli Artem, vaivalla saaden kieltänsä liikkumaan.

"Olen tullut itsestäni."

"Itsestäsi! Valehtelet!"

"Enkä valehtele, enkä valehtele!" kuiskasi Kain nopeasti. "Olen tullut itsestäni... ole niin armollinen ja usko minua! Minä kerron, miten se kävi:

"Ryöväriluolassa — kapakassa nähkääs — kuulin minä puhuttavan siitä... Minä istun siellä ja juon teetäni ja niin saan kuulla: 'Artem on tapettu yöllä'. Sitä minä en luonnollisesti usko. — Pyh! Eihän teidän moistanne miestä voi tappaa. Naureskelen itsekseni, hullut ihmiset, ajattelen minä, Artem on jättiläinen, ikäänkuin Simson, kukapa teistä

voisi hälle mitään? Mutta he yhä vain jutustavat: 'Hän on tapettu, hän on tapettu' ja sitte he nauravat ja haukkuvat teitä. Kaikki ovat hyvillään siitä... Lopuksi minäkin uskon sen. Ja minä kuulin, että he olivat laahanneet teidät tänne, ja että he jo olivat käyneet täällä katsomassa ja uskoivat nyt, että te olitte kuollut kuin kivi... Minä tulin myöskin tänne ja katselin... ja kuulin teidän ähkivän. Ja kun minä näin teidän semmoisessa tilassa, teidän, joka olette väkevin ihminen maailmassa, ajattelin itsekseni: 'Vanhurskas Jumala, semmoinen voima... ja häntä ovat he lyöneet!' Ja niin tuli minun sääli teitä, luvallanne sanoen, ja minä tuumiskelin, että kenties tekisi hänelle hyvää, jos häntä hiukan pesisi vedellä... Ja sen minä teinkin, ja sillä aikaa tulitte te tuntoihinne... Minä olin niin iloinen siitä... ah, miten minä olin iloinen! Mutta te ette minua usko, eikö totta? Sentähden, että minä olen juutalainen, eikö niin? Mutta ei, tehän uskotte minua... ja minä sanon teille miksi minä olen niin iloinen ja mitä minä ajattelin... minä sanon teille totuuden... Ettehän minuun suutu, ettehän?"

"Minä vannon ristin kautta... sattukoon salama minuun!" vakuutteli Artem.

Kain tuli lähemmäksi ja alensi vieläkin enemmän ääntänsä.

"Te tiedätte, minkälaista elämää minä vietän! Tiedättehän? Olenhan minä, luvallanne sanoen, saanut teiltäkin monta lyöntiä ja tyrkkäystä! Olettehan te monta monituista kertaa pilkannut syyhyistä juutalaista? Eikö totta, vai kuinka? Älkää suuttuko, vaikka sanonkin totuuden, mutta tehän olette vannonut! Älkää suuttuko minuun! Minä vaan tahdon sanoa että myöskin te, kuten kaikki muutkin olette vainonnut juutalaisraukkaa... ja minkätähden, sanokaa! Eikö